

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

worden uitgegeven, zoals bijvoorbeeld die prachtige Nederlandse Freuduitgave: *Sigmund Freud — Werken* (Boom 2006).

De politiek van de psychoanalyse

Bspreking van

Stephen Frosh (2006). *For and against psychoanalysis* (tweede editie). Londen: Routledge. ISBN 978 1 58391 779 4, 307 pp., £19,99

NELLEKE NICOLAI

Stephen Frosh is hoogleraar psychologie aan het Birkbeckcollege van de Universiteit van Londen. Hij doceert er de geschiedenis van de psychoanalyse en heeft daarover ook ettelijke boeken op zijn naam staan. Hij schreef over zulke diverse onderwerpen als literatuur, gender, racisme, homoseksualiteit en de politiek van de psychoanalyse. Het is duidelijk dat Frosh zeer belezen is op het gebied van de psychoanalyse, maar zelf is hij geen psychoanalyticus. De titel *For and against psychoanalysis* verwijst naar Frosh' poging om de basisaannames van de psychoanalyse op hun filosofische merites te bezien zonder te vervallen in het maar al te populaire *Freud bashing*.

Het boek is verschenen in een tweede en gereviseerde editie. De eerste editie verscheen tien jaar geleden. Een tweede druk was nodig. Ten eerste omdat het boek duidelijk in een behoefte voorzag en ten tweede omdat nieuwe ontwikkelingen bijstelling noodzakelijk maakten: bijvoorbeeld de ook binnen psychoanalytische kring groeiende behoefte de werkzaamheid van de klinische praktijk wetenschappelijk aan te tonen en de verschuiving van de neutrale positie van de analyticus naar het intersubjectieve veld.

Maar de tweede editie komt ook voort uit zijn zorg om het verdwijnen van de subjectiviteit uit de psychologie en psychiatrie.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel bespreekt Frosh de epistemologische staat van de psychoanalyse. Wat zijn 'klinische feiten', hoe zijn deze op te vatten hoe kunnen we weten wat 'waar' is en hoe bepaalt de theoretische overtuiging van een analyticus wat we zien en waarnemen? Wat is bewijsbaar van de uitgebreide psychoanalytische theorie en wat is onhoudbaar gebleken?

In het tweede deel behandelt hij de klinische praktijk van psychoanalyse als psychotherapie en (het ontbreken van bewezen) klinische werkzaamheid. In het derde deel behandelt hij de culturele en politieke analyse van sekseverschillen, racisme en homoseksualiteit. Veel van deze laatste hoofdstukken zijn elders als essay verschenen.

Frosh positioneert Freud als een profeet, de laatste der patriarchen, die daardoor een culturele overdrachtsfiguur is geworden. Niet de inhoud van zijn theorie, maar vooral zijn symbolische functie is van belang als je de psychoanalyse wil doorgronden. Vanuit deze positie is de psychoanalytische leer te begrijpen. Deze berust volgens Frosh op het principe van autoriteit en identificatie met autoriteit (of juist het verzet daartegen). Dit doordeesemt ook de opleiding, die niet op het aanleren van vaardigheden gericht is, maar op het aannemen van waarden en het ontwikkelen van de psychoanalytische identiteit. Volgens Frosh staat deze op autoriteit en identificatie gebaseerde staat van de psychoanalytische praktijk op gespannen voet met de inhoud en de radicale betekenis van de psychoanalyse. Het onbewuste ontsnapt immers aan de regerende functie van het bewuste.

In het tweede deel, dat ik persoonlijk het meest leesbare vond, zet hij twee opvattingen tegenover elkaar. Het gaat over het doel van de psychoanalyse als psychotherapie. Freud formuleerde dat als 'het onbewuste bewust maken'. Volgens Frosh kunnen

psychotherapie en psychoanalyse ook instrumenten van een normatief ideaal zijn, namelijk een 'gezonde' mens met rijpe afweermechanismen, een 'rijpe' persoonlijkheidsstructuur en 'rijpe' objectrelaties. Deze opvatting is ideologisch nu weer acceptabel. Het verhoogt het aanzien van de psychoanalyse in de wetenschappelijke wereld dat de werkzaamheid in principe bewezen kan worden. We zien deze ideologie van beheersbaarheid ook terug in het succes en de populariteit van cognitieve therapieën, met hun *evidence-based* resultaten.

Dit staat tegenover de realistische, misschien ook pessimistische psychoanalytische agenda dat psychisch conflict en lijden inherent zijn aan het menselijk bestaan, dat we slechts in staat zijn het irrationele van onze onbewuste fantasieën te begrijpen en te verdragen en dat psychische gezondheid een illusie is. Als de psychoanalyse wil zien te overleven, zal zij haar effect op het menselijke lijden dienen aan te tonen, maar dan verliest zij het waardevolle van haar opvatting, volgens Frosh. Doet zij dat echter niet dan wordt ze een plek voor geestelijke, zelfs meer spirituele groei en kan zij haar wetenschappelijk fundering in de geestelijke gezondheidszorg wel vergeten. Zelden zag ik dit dilemma helderder verwoord dan bij Frosh. Alleen mist hij de interessante nieuwe ontwikkelingen in het veld, zoals de bijdrage van Fonagy en Target, die gebaseerd is op werk van Winnicott, Bion, Marty en D'Uzan. Fonagy en Target hebben het nieuwe concept 'mentaliseren' ontwikkeld en empirisch grondvest. Dit werk bevindt zich op het snijpunt van psychoanalytische ontwikkelingspsychologie, neurobiologie en objectrelatietheorie maar verzaakt het onbewuste niet.

In het laatste deel behandelt hij hoe de psychoanalyse zich heeft uitgesproken over de vorming van identiteit, geslachtsverschillen, mannelijke en vrouwelijke homoseksualiteit en racisme — belangrijke vraagstukken in het licht van een toenemend biologisch determinisme! Hij stelt zich de vraag of de psychoanalyse in staat is de onbewuste fantasieën die ten grondslag liggen aan ons denken over gender, ras of sociale positie onder woorden te brengen zonder in de valkuil te vallen van een biologisch determinisme of een normatief ideaal. Het is immers maar al te verleidelijk om 'de ander' vast te pinnen op pseudo-objectieve beschrijvingen over wat wel en niet 'normaal' is. Denk aan de psychoanalytische theorievorming over vrouwelijkheid. In deze hoofdstukken is hij een pleitbezorger van het niet verliezen van de symbolische functie en de subjectiviteit.

En dan nu de hamvraag: is dit boek aan te bevelen? Laat ik het zo zeggen: het is een erudiet boek, Frosh snijdt belangrijke punten aan, hij is zeer op de hoogte, maar de verschillende debatten die ons in de titel beloofd werden, blijven hangen in een opsomming van de verschillende standpunten. Vanuit de dialectiek van het voor en tegen ontstaan geen nieuwe inzichten, geen nieuwe vergezichten, geen integratie. De fascinatie en de ambivalentie die psychoanalyse kan oproepen, ook bij Frosh, worden niet voldoende doordacht. Zoals vaak bij werk van mensen die de psychoanalyse een warm hart toedragen maar haar niet beoefenen, blijft het een bloedeloze exercitie. Alsof je toch iets aan den lijve ervaren moet hebben, om het gevoelsmatige aspect te kunnen plaatsen.